

כסויי כלי המשכן - המשותף לכולם והמיוחד לכל אחד

הקדמה

בסוף פרשת במדבר (ד, ה-יד) מצווה התורה על כיסוי כלי המשכן לקראת המסעות¹. עשרה פסוקים הקדישה התורה לציווי זה, ובהם פירטה התורה כיצד מכסים כל אחד מהכלים. במאמר זה נעמוד על המשותף לכסויי כל הכלים ועל המיוחד בכל אחד מהם.

1. הפסוקים

ה. "ובא אהרן ובניו בנסע המחנה, והורדו את פרכת המסך וכסו בה את אֲרֹן העדת.

ו. ונתנו עליו כסוי עור תחש, ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה, ושמו בדיו.

ז. ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת, ונתנו עליו את הקערות ואת הכפת ואת המנקית ואת קשות הנסך, ולחם התמיד עליו יהיה.

ח. ופרשו עליהם בגד תולעת שני, וכסו אתו במכסה עור תחש, ושמו את בדיו.

ט. ולקחו בגד תכלת וכסו את מנרת המאור ואת נרתיה ואת מלקחיה ואת מחותתיה, ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם.

י. ונתנו אתה ואת כל כליה אל מכסה עור תחש, ונתנו על המוט.

יא. ועל מזבחת הזהב יפרשו בגד תכלת, וכסו אתו במכסה עור תחש, ושמו את בדיו.

יב. ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת, וכסו אותם במכסה עור תחש, ונתנו על המוט.

יג. ודשנו את המזבח, ופרשו עליו בגד ארגמן.

יד. ונתנו עליו את כל כלי אשר ישרתו עליו בהם, את המחתת את המזלגת ואת היעים ואת המזרקת, כל כלי המזבח, ופרשו עליו כסוי עור תחש, ושמו בדיו".

¹ בכל מקום במאמר שבו נכתבה המלה "כסויי" - הכוונה היא לפעולת הכיסוי. בכל מקום שכתוב "כסויי" - הכוונה היא לכעין מכסה, כפי שיבואר במהלך המאמר (עיין מלון אבן שושן ערך "כסויי" וערך "כסוי, כיסוי").

2. המשותף לכסויי הכלים

כבר בהתבוננות ראשונה ניתן לראות שלושה דברים:

1. כל הכלים כוסו בעור תחש.
 2. כל הכלים הפנימיים כוסו גם בבגד תכלת, ואילו מזבח העולה כוסה בבגד ארגמן.
 3. כל הכלים, מלבד ארון הברית ושולחן הפנים, כוסו בשני כסויים, ואילו ארון הברית ושולחן הפנים כוסו בשלושה כסויים: ארון הברית כוסה גם בפרוכת, והשולחן כוסה גם בבגד תולעת שני.
- אולם מבט מעמיק יותר מגלה שגם ביחס לדברים המשותפים, דהיינו עור התחש ובגד התכלת, נוקטת התורה בביטויים שונים לגבי הכלים השונים, כפי שיפורט להלן.
- כמו כן שונה מאד צורת כיסוי כלי השרת של כלי המשכן השונים, כפי שיפורט גם כן להלן.

3. השאלות

יש לשאול אם כן שמונה שאלות:

1. מדוע כל הכלים כוסו בעור תחש?
2. מדוע משתמשת התורה בביטויים שונים ביחס לעור התחש?
3. מדוע כל הכלים הפנימיים כוסו בבגד תכלת, ואילו מזבח העולה לא כוסה בבגד תכלת?
4. מדוע משתמשת התורה בביטויים שונים ביחס לבגד התכלת?
5. מדוע מזבח העולה כוסה דווקא בבגד ארגמן?
6. מדוע ארון הברית כוסה בשלושה כסויים - גם הפרוכת בנוסף לעור התחש ולבגד התכלת?
7. מדוע שולחן הפנים כוסה בשלושה כסויים - גם בגד תולעת שני בנוסף לעור התחש ולבגד התכלת?
8. מדוע היתה שונה צורת כיסוי כלי השרת של כלי המשכן השונים?

א. עור התחש

1. מדוע כל הכלים כוסו בעור תחש?

כתב הראב"ע (בפסוק ו): "ועור תחש - מפני הגשם והאבק". כעין זה כתבו גם הרמב"ן, האברבנאל והנצי"ב.

2. מדוע משתמשת התורה בביטויים שונים ביחס לעור תחש?

- על ארון העדות נאמר: "ונתנו עליו כסוי עור תחש" (ו).
 על שלחן הפנים נאמר: "וכסו אתו במכסה עור תחש" (ח).
 על המנורה נאמר: "ונתנו אתה ואת כל כליה אל מכסה עור תחש" (י).
 על מזבח הזהב נאמר: "וכסו אתו במכסה עור תחש" (יא).
 על כלי השרת של מזבח הזהב² נאמר: "וכסו אתם במכסה עור תחש" (יב).
 על מזבח העולה נאמר: "ופרשו עליו כסוי עור תחש" (יד).

נאמרו כאן ארבע פעולות שונות, ושני שמות שונים:

1. "ונתנו עליו כסוי" - על הארון.
 2. "וכסו... במכסה" - על השולחן, על מזבח הזהב ועל כלי מזבח הזהב.
 3. "ונתנו... אל מכסה" - על המנורה וכליה.
 4. "ופרשו עליו כסוי" - על מזבח העולה.
- מהי המשמעות המיוחדת של כל ביטוי?
 התרגומים לא חילקו בין השמות השונים, ותרגמו את כולם באותה מלה:
 "חופאה".

רש"י כתב בפסוק י': "אל מכסה עור תחש - כמין מרצוף". פירוש: כעין שק גדול (רא"ם ומפרשים נוספים).
 ה"לבוש" ביאר מדוע פירש רש"י כך: "מדכתיב: 'אל מכסה עור תחש' פירושו שיש לו תוך, והוא כמין מרצוף³. אבל שאר כסוי עור תחש הנאמרים בפרשה לא היו אלא כעין מפה פרושה עליהם"⁴.
 יש להעיר שרק לגבי מזבח העולה נאמרה לשון פרישה, ואילו לגבי הכלים האחרים נאמרה לשון כיסוי ונתינת כסוי. מה הבדל ביניהם?

² המדרש רבה (ד, טז), רש"י, האברבנאל, הש"ך, הנצי"ב, ה"תכלת מרדכי", ה"אזניים לתורה", "דעת מקרא" וה"שירת דוד" הסבירו שכלי השרת הנזכרים בפסוק זה משמעותם כלי השרת של מזבח הקטרת, אבל הראב"ע כתב שהכוונה בפסוק זה ל"סכינים וכפות וקערות", וכעין זה בחזקוני: "סכינים קערות כוסות". אך דבריהם קשים שכן מה טעם יהיו חלק מכלי השרת של מזבח העולה מכוסים בבגד תכלת, שמיוחד לכלים הפנימיים, ומופרדים משאר כלי מזבח העולה הנמצאים על גביו. אמנם עיין ביומא נח ע"א שמשמע שם שהכוונה גם למזרקים שהם כלי המזבח החיצון! ועיין ב"מדרש אגדה" כאן (המובא ב"תורה שלמה" אות לא) שאמר: "ולקחו את כל כלי השרת - אלו המזרקים שהיה מכניס בהם דם הפר ודם השעיר של יום הכיפורים לפני ולפנים... ואותם מזרקים שבהם מכניס דם פר כהן משוח ודם פר העלם דבר של ציבור...". לפי זה מדובר אמנם במזרקים ששייכים באופן עקרוני למזבח החיצון, אך דווקא במזרקים המשמשים למזבח הפנימי!
³ כעין זה כתבו גם ה"שפתי חכמים" וה"משכיל לדוד" ושלא כהסבר הרא"ם שם, כפי שציין ה"משכיל לדוד".
⁴ ועיין גם ב"באר יצחק" על רש"י.

נראה שהשם "מכסה" האמור ביחס לשולחן, למזבח הזהב ולכלי מזבח הזהב, משמעותו שיש לו תוך, וכוונת המלים "וכסו במכסה" היא שהיו מלבישים על הכלי מכסה התפור לפי מידותיו, ובכלי מזבח הזהב לפי מידתם הכוללת. ואילו הביטוי "ונתנו עליו כסוי", האמור ביחס לארון, משמעותו שנתנו עליו כסוי, אך הוא לא היה תפור על פי מידותיו, אלא שנתנוהו עליו בצורה שתכסהו לגמרי.

"ופרשו עליו כסוי", האמור ביחס למזבח העולה, משמעותו שרק פרשו עליו כסוי, שלא כיסהו לגמרי. מהי הסיבה להבדלים?

בארון היתה הקפדה יתירה שלא יראוהו, ולכן נתנו עליו כסוי - שיכסהו מכל צדדיו, גם מלמטה, ולא רק מכסה שכיסה את הכלי מארבעת צדדיו ומלמעלה. אין הכוונה שעצם המלה "כסוי" משמעותה כיסוי מוחלט מכל הצדדים, שכן על מזבח העולה נאמר "ופרשו עליו כסוי", שפירושו שהכסוי היה פרוש רק מלמעלה, כמשמעות לשון פרישה. אלא ש"כסוי" משמעותו בד שאינו תפור לפי מידות הכלי, ובארון נתנו עליו כסוי בצורה כזו שתכסה את הארון כולו מכל צדדיו, כדי שגם הפרכת המקודשת תהיה מכוסה בעור תחש. ואילו על מזבח העולה, שהיה מחוץ להיכל, וגם היה גדול מאד, לא נתנו מכסה מלמעלה, ולא עטפוהו היטב כמו את הארון, אלא רק פרשו עליו כסוי⁵.

⁵ א. עוד ניתן לתרץ שאת הארון, שהבדים היו קבועים בו והם היו צריכים להישאר מגולים כדי שישאו במ את הארון (כמו שכתב רבינו מיוחס כאן פסוק ו' ובעין זה כתב גם "אור החיים" הקדוש בשמות כה, טו), לא ניתן היה לכסות במכסה מלמעלה, ולכן **נתנו עליו כסוי**. אמנם לכאורה ניתן היה לתת גם על הארון מכסה עם חורים, והבדים יצאו דרכו, כשם שבכלים האחרים היו צריכות הטבעות לבלוט דרכו! אך כיון שהבדים היו ארוכים הם לא איפשרו למכסה לרדת, מה שאין כן הטבעות שהיו קטנות לא הפריעו למכסה, שהיה גדול מהכלי עם טבעותיו, לרדת. אך עיין בספר "פנים יפות" על התורה (לרבי פינחס הלוי הורביץ, מחבר ספר "הפלאה" ו"המקנה") שכתב שניתן היה למשוך את הבדים לצד אחד ואז להלביש את המכסה מהצד השני, ואחר כך למשוך את הבדים דרך החורים לצד השני ולהלביש את המכסה על הצד הראשון (עיין יומא עב ע"א ורש"י שם ד"ה "מתפרקין"), אך הוא לא חילק בין לשון "מכסה" ללשון "כסוי".

ב. עיין בספר "דיוקי רש"י" (לרב דוד אריה קליין, רחובות תש"ס) במדבר ד, טו שכתב: "אצל הארון והמזבח החיצון כתוב: 'כסוי עור תחש', ואילו אצל כל הכלים האחרים כתוב: 'מכסה עור תחש'. ונראה כי מכיון שאפילו בעת הנסיעה היה אות בארון מבין הכרובים, ובמזבח באש הרבוצה כארי כח השכינה שורה ביניהם, כתוב: 'כסוי', שהוא פחות מ'מכסה' בזה שאינו מכסה לגמרי כדי לכבות". עולה מדבריו שהשווה בין הכסוי של הארון לכסוי של המזבח החיצון, ששניהם פחות מהמכסה של שאר הכלים. לעניות דעתי אינו נראה כן, שכן אסור שיראו את הארון כלל, כמו שנאמר כאן (ד, כ): "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו" ואמרו חז"ל (ביומא נד, ע"א ובמדרש רבה כאן ה, ט) שאסור היה לראות את הארון. ועיין גם בשמואל א ו, יט וברבנו ישעיה שם וברמב"ן וברשב"ם כאן (ובביאור הרב פערלא לספר המצוות לרס"ג ח"ב ל"ה ריב עמ' 468 ד"ה "אלא"), אלא כמו שהתבאר.

את המנורה, שלא היתה לה טבלה רחבה שעליה יוכלו להניח את כלי השרת שלה, נתנו עם כלי השרת שלה אל תוך מכסה. את השולחן עם כלי השרת שלו, שהיו בחלקם גדולים ורחבים, כיסו במכסה מלמעלה.

גם את מזבח הזהב שהיתה לו טבלה רחבה כיסו במכסה מלמעלה. יש לציין שבמכסים של השולחן ומזבח הזהב היו חורים בשביל הטבעות, שבהם נתנו אחר כך את הבדים על מנת לשאת את הכלים.

מדוע על כלי השרת של מזבח הזהב נאמר: "וכסו במכסה"? לכאורה היה מתאים יותר שיהיה כתוב בהם כמו שכתוב על המנורה: "ונתנו אל מכסה", שהרי לא היתה להם טבלה רחבה!

אכן ביחס לבגד התכלת נאמר עליהם: "ונתנו אל בגד תכלת" (יב). אם כן אפשר שסידרום בתוך בגד התכלת בצורה כעין קוביה, ולכן יכלו לכסותם במכסה עור תחש.

ב. בגד התכלת ובגד הארגמן

כאמור, כל הכלים הפנימיים כוסו גם בבגד תכלת, ואילו מזבח העולה כוסה בבגד ארגמן. ונשאלו על כך שלש שאלות:

1. מדוע כל הכלים הפנימיים כוסו בבגד תכלת, ואילו מזבח העולה לא כוסה בבגד תכלת?
2. מדוע משתמשת התורה בביטויים שונים ביחס לבגד התכלת?
3. מדוע מזבח העולה כוסה דווקא בבגד ארגמן?

1. מדוע כל הכלים הפנימיים כוסו בבגד תכלת?

נאמר על כך במדרש (במדבר רבה ד, יד): "על כל הכלים העומדים בהיכל היו פורשים בגד תכלת, מפני שהשכינה שורה שם, דוגמת מקום שכינתו של מעלה, הדומה לתכלת"⁶.

⁶ א. על כך שהתכלת דומה לכסא הכבוד עיין גם בסוטה יז ע"א, מנחות מג ע"ב, חולין פט ע"א, ירושלמי ברכות פ"א ה"ב, ספרי שלח קטו, תנחומא שלח טו, במ"ר יד, ג יז, ה ומדרש שוחר טוב תהלים מזמור כד בסופו.

ב. עיין גם ברמב"ן שכתב: "הארון ומזבח הזהב בבגד תכלת, למידה הכלולה מן הכל". ודבריו עמוקים, ועיין גם מה שכתב על כך בפירושו לבראשית כד, א. יש להעיר על הרמב"ן שהוא לא הסביר את משמעות התכלת שעל השולחן, שעל המנורה ושעל כלי השרת של מזבח הקטרת.

2. מדוע משתמשת התורה בביטויים שונים ביחס לבגד התכלת?

על ארון העדות נאמר: "ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה" (ו).
על שולחן הפנים נאמר: "ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת" (ז).
על המנורה נאמר: "ולקחו בגד תכלת וכסו את מנרת המאור" (ט).
על מזבח הזהב נאמר: "ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת" (יא).
על כלי השרת של מזבח הזהב נאמר: "ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בס בקדש ונתנו אל בגד תכלת" (יב).

נאמרו כאן שלוש פעולות שונות:

1. פרישה - ביחס לארון, לשולחן ולמזבח הזהב.

2. כיסוי - ביחס למנורה.

3. נתינה אל - ביחס לכלי מזבח הזהב.

מהי המשמעות המיוחדת של כל ביטוי?

על פי מה שכתב רש"י לגבי "אל מכסה עור תחש", שנאמר על המנורה, נראה להסביר שזו גם הכוונה בנתינת כלי מזבח הזהב "אל בגד תכלת", דהיינו אל כמין שק.

הפרישה נאמרה ביחס לדברים הרחבים - השולחן והמזבח, וכן הארון. אמנם מעל הארון היו הכרובים, אבל אחרי שהם כוסו בפרוכת ובעור התחש⁷ היה גם להם רוחב. לעומת זאת, לגבי המנורה, שלא היתה רחבה, נאמר לשון כיסוי. בספר "דעת סופרים" (פסוק ט) הסביר: "מתוך שלא נאמר כאן (במנורה) כמו בשולחן: 'ועל המנורה יפרשו בגד תכלת', נראה שהכוונה היא שהאש תכובה על ידי בגד התכלת, וזוהי כוונת המלים: 'ולקחו בגד תכלת וכסו', שלא יניחו את הבגד על המנורה, אלא יעטפוה בבגד התכלת, והאש תכבה מאליה".
על נקודות נוספות לגבי בגד התכלת המיוחד של הארון עיין בפרק הבא.

ג. בפירוש הטור הארוך העתיק את דברי הרמב"ן על פסוק זה, אך במקום הדברים המצוטטים כאן כתב: "הארון ומזבח הזהב היה בבגד כליל תכלת, שהוא סימן לכתר תורה".

דברים אלו קשים משתי סיבות:

1. בגד כליל תכלת היה רק על הארון, ולא על מזבח הזהב!

2. זר הזהב שעל הארון רומז לכתר תורה, אך זר הזהב שעל מזבח הקטרת רומז לכתר כהונה (יומא עב ע"ב), ולא לכתר תורה!

ואולי צריך להגיה בדבריו: "הארון היה בבגד כליל תכלת, שהוא סימן לכתר תורה". ואז שתי השאלות אינן קשות. וצ"ע.

⁷ כן כתב המדרש רבה כאן ד, יג ולקמן יד, ג וכן כתב מדרש שוחר טוב תהלים סוף מזמור כד, וכן כתב במשנת רבי אליעזר פי"ד עמוד 266, הובאו דבריו ב"תורה שלמה" כאן אות יד, וכן פירשו הראב"ע בשם יש אומרים, הרמב"ן, רבינו בחיי, רבינו מיוחס, אברבנאל, רש"י הירש, המלבי"ם והנצי"ב (כולם בפסוק ו). אבל הראב"ע כתב שנראה בעיניו שגם בארון היה עור התחש מעל בגד התכלת, והובאו דבריו ברמב"ן ובעקבותיו בטור, ועיין גם ב"דעת מקרא" ובהערה 6 שם.

3. מדוע מזבח העולה כוסה דווקא בבגד ארגמן?

כתב הרמב"ן בפסוק ז': "ומזבח העולה בבגד ארגמן, שהוא אדום יותר מן הראשון (בגד תולעת השני), כי שם יזרק הדם כופר נפשם". הסבר על דרך הדרש כתב המדרש (במדבר רבה ד, יז): "מזבח העולה, לפי שלא היה בפנים, לא היו מכסין אותו בתכלת, אלא בארגמן. למה בארגמן? שהוא היה אורג את ישראל מן החטא, שעליו היו מקריבין תמידין בכל יום, וחטאות ואשמות ועולות ושלמים".

פירש ה"מתנות כהונה": "אורג - כלומר: מבדיל ומציל".

המהרז"ו כתב: "אורג את ישראל מן החטא - 'ארגמן' נוטריקון: אורג מן. וצריך עיון: איך שיך אריגה מן החטא? ויתכן שפירוש 'אורג' מלשון תאוה בארמית, כמו שכתוב: 'כל שפר ארג נכסי' (תרגום לתהלים מה, יד), וכן 'חמיד ורגי' (פיוט אקדמות אות צ), ופירושו חומד את ישראל ומצילן מן החטא. ועל זה מורה תיבת 'מן' שמוציא ממנו, שעל שאוהב את ישראל מצילו ומוציאו מן החטא והעונש"⁸.

ג. הכסויים המיוחדים של ארון הברית

כאמור, ארון הברית כוסה בשלושה כסויים - גם הפרוכת בנוסף לעור התחש ולבגד התכלת.

נוסף על כך היה עוד הבדל בין כיסוי הארון לכיסוי כל שאר הכלים: בכל שאר הכלים היה עור התחש מעל כל הכסויים, ואילו בארון הברית היה בגד התכלת מעל כל הכסויים, והבגד נקרא "כליל תכלת". מה הסיבה לשינויים אלו?

1. הסבר הרמב"ן

כתב הרמב"ן: "היו מכסים אותו [-את הארון] בפרוכת שהוא המסך לו". לפי זה מובן מדוע היו לארון שלושה כסויים: שני הכסויים של כל הכלים הפנימיים - בגד התכלת ועור התחש, מהסיבות שהוזכרו לעיל, וכיסוי נוסף של הפרוכת, שהיא מכסה את הארון גם בהיותו מונח במשכן.

הרמב"ן גם הוסיף וביאר מדוע על הארון היה בגד כליל התכלת מעל עור התחש, שלא כמו בשאר הכלים: "בעבור מעלת הארון לא היה נראה עליו כסוי עור תחש, אבל היו מכסים אותו בפרוכת, שהוא המסך לו, ומכסים את שניהם במכסה עור תחש בעבור הגשמים, ופורשים על הכל בגד כליל תכלת מלמעלה, שיהיה נראה

⁸ עיין גם בפירוש "תפארת ציון" על המדרש רבה (לרב יצחק זאב יאדלער, הוצאת "תפארת ציון" ירושלים-בני ברק) במדבר רבה ד, יז.

עליו הבגד הנכבד שהוא כעצם השמים לטוהר. אבל שאר כל הכלים - השולחן והמנורה והמזבחות - היה נראה עליהם מלמעלה מכסה עור תחש".
כעין דברי הרמב"ן כתבו גם רבינו בחיי והאברבנאל, ויסוד דבריהם הוא במדרש רבה כאן (ד, יג) שהרחיב בענין, והתייחס גם לביטוי "כליל תכלת", ויובא בס"ד בסיום⁹.

2. הסבר המלבי"ם

המלבי"ם כתב שכל הכלים הפנימיים, לגודל קדושתם, היו צריכים להיות מכוסים בשני כסויים, ולכן לארון היו שלושה כסויים, מפני שהפרוכת, שהיתה גם היא במשכן, היתה צריכה להיות גם כן מכוסה בשני כסויים. נראה שהמלבי"ם יסכים לרמב"ן שהפרוכת היתה צריכה לכסות את הארון במסעות כשם שכיסתה אותו במשכן.

ד. הכסויים המיוחדים של שולחן הפנים

סדר כסויי השולחן היה:

- א. בגד תכלת, שכיסה רק את השולחן, ולא את כלי השולחן.
 - ב. מעליו - בגד תולעת שני, שכיסה גם את כלי השולחן.
 - ג. מעליו - עור תחש, שכיסה גם את כלי השולחן.
- יש לשאול: מדוע שולחן הפנים כוסה בשלושה כסויים - גם בגד תולעת שני בנוסף לעור התחש ולבגד התכלת?

1. הסבר הרמב"ן

כתב הרמב"ן (בפסוק ז'): "ולחם התמיד עליו יהיה - על השולחן עצמו יהיה הלחם, ועליהם בגד התכלת"¹⁰, ושימו על הבגד הזה בשלחן כל הכלים, ואחרי כן יפרשו על הכלים והשולחן בגד תולעת שני. כי לכבוד הלחם, שהוא מסודר כהלכתו,

⁹ ועיין עוד בפירוש "העמק דבר" לפסוק ו' על היחס שבין בגד התכלת לעור התחש בכסוי הארון.
¹⁰ הרמב"ן כאן כתב שהלחם היה על השולחן, מתחת לבגד התכלת (ועיין שם בביאורי הרב חד"ש), וכן פירש רבינו מיוחס, והמלבי"ם הוכיח כן מהגמרא במנחות צה ע"א. אבל במדרש רבה ד, יד בתחילתו ובסופו מוכח שהתכלת היתה על השולחן עצמו, ולא על הלחם [ועיין שם במהרז"ו בד"ה "על גופו של שולחן"], וכן פירש האברבנאל (והמלבי"ם בתחילת דבריו). ועיין גם ב"תכלת מרדכי" (הנזכר לקמן בהערה 16) וב"דעת מקרא".

ב"כור זהב" על פירוש הרמב"ן על התורה (לרב אריה ליב שטיינהארט, ירושלים תרצ"ו) וב"אזנים לתורה" (הנזכר לקמן בהערה 19) הוכיחו כשיטת הרמב"ן, שאם לא כן מדוע כתבה התורה: "ונתנו עליו את הקערת ואת הכפת ואת המנקית ואת קשות הנסך, ולחם התמיד עליו יהיה"? די היה לכתוב "ואת לחם התמיד"!

יפרשו בגד תכלת, להפריש בין השלחן ולחמו ובין הכלים. והיה המכסה העליון בבגד תולעת שני, שהוא מראה אדום, בעבור שהשלחן סימן לכתר מלכות, שהוא במדת הדין¹¹ דברי הרמב"ן שהשלחן סימן לכתר מלכות יסודם בגמרא במסכת יומא עב ע"ב, ובמדרש רבה כאן (ד, יד)¹¹, והובאו ברש"י בשמות כה, כד. האדום רומז למידת הדין, והמלך הוא במדת הדין, כי "מלך במשפט יעמיד ארץ"¹².

2. הסבר המלבי"ם

המלבי"ם כתב שכל הכלים הפנימיים, לגודל קדושתם, היו צריכים להיות מכוסים בשני כסויים, ומפני שכלי השולחן לא היו מכוסים בבגד תכלת, כפי שהתבאר, והיו צריכים גם הם להיות מכוסים בשני כסויים, לכן היו גם לשולחן שלושה כסויים.

ה. השוני בצורת כיסוי כלי השרת של כלי המשכן השונים

כלי השרת של כלי המשכן היו מכוסים בשלוש צורות שונות:

1. כלי השולחן היו על השולחן המכוסה בבגד תכלת, ומכוסים יחד איתו בבגד תולעת שני ובכסוי עור תחש, אך מופרדים ממנו בבגד תכלת (ז-ח).
 - גם כלי מזבח העולה היו על המזבח, ומכוסים יחד איתו בכסוי עור תחש, אך מופרדים ממנו בבגד ארגמן (יג-יד).
 2. כלי המנורה היו מכוסים יחד איתה בבגד תכלת ובכסוי עור תחש, ולא היו מופרדים ממנה כלל (ט-י).
 3. כלי מזבח הזהב לא היו כלל על המזבח, אלא היו נפרדים ממנו לגמרי, ומכוסים בבגד תכלת ובכסוי עור תחש המיוחדים להם, ואילו המזבח היה מכוסה בבגד תכלת ובכסוי עור תחש המיוחד לו (יא-יב).
- מדוע?

1. הסבר הרמב"ן להפרדה החלקית בין השולחן לכליו

כתב הרמב"ן: "ולחם התמיד עליו יהיה - על השולחן עצמו יהיה הלחם, ועליהם בגד התכלת, וישימו על הבגד הזה בשולחן כל הכלים, ואחרי כן יפרשו על

¹¹ עיין גם בשמות רבה לד, ב, ובמקומות נוספים.

¹² עיין גם בפירוש רש"י הירש לפסוקים ה-ו.

הכלים והשולחן בגד תולעת, כי לכבוד הלחם שהוא מסודר כהלכתו יפרשו בגד תכלת, להפריש בין השולחן ולחמו ובין הכלים".

הרמב"ן הסביר שכלי השולחן היו מופרדים ממנו בבגד תכלת למעלת הלחם והשולחן, אבל הוא לא הסביר מדוע הם לא היו מופרדים ממנו לגמרי, כמו כלי מזבח הזהב. אך אולי שאלה זו כלל אינה קשה, שכן מתאים יותר שכלי השרת יהיו עם הכלי העיקרי ולא נפרדים ממנו. לפי זה קשה מדוע כלי השרת של מזבח הזהב לא היו עליו, ולא מדוע כלי השולחן כן היו עליו!

לפי דברי הרמב"ן על ההפרדה שבין הלחם לכלי השולחן ניתן להבין גם מדוע במזבח העולה היתה הפרדה בין המזבח לבין הכלים שעליו, שכן כתב רש"י: "ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינה שורפתו, שהיו כופין עליה פסכת של נחושת". אם כן כדי להפריד בין האש (והפסכת שעליה) ובין כלי המזבח היה פרוש על האש בגד. אבל מפני שמזבח העולה לא היה מהכלים שבהיכל לכן לא היה לו בגד תכלת, אלא בגד ארגמן¹³.

2. הסבר ה"שפתי כהן" להפרדה בין מזבח הקטרת לכליו

בספר "שפתי כהן"¹⁴ כתב: "לפי שמזבח הזהב היה רק אמה על אמה, ולא היה לו בית קיבול, אבל מזבח העולה היה חמש על חמש (שמות כז, א)". יש להעיר על דברי ה"שפתי כהן" שאף על פי ששטח המזבח הפנימי היה קטן משטח המזבח החיצון ואף משטח השולחן [שהיה אמתים ארכו ואמה רחבו (שם כה, כג)], ולכן לא ניתן היה להניח עליו את כלי השרת שלו, מכל מקום ניתן היה להניח אותם יחד עם המזבח, כשם שהמנורה, שלא היתה לה כלל טבלה, ואי אפשר היה להניח עליה את כלי השרת שלה, אף על פי כן היו כלים מכוסים יחד עימה! אולי ניתן לתרץ שכלי השרת של המנורה היו תלויים עליה, כפי שמופיע במספר ציורי מנורה¹⁵, ולכן היו מכוסים יחד עימה, מה שאין כן מזבח הזהב

¹³ יש לציין שמעל כלי השרת של מזבח העולה לא היה כסוי נוסף, כנראה מפני שהוא לא היה מהכלים שבהיכל ועיין במלבי"ם.

¹⁴ לרבי מרדכי הכהן, תלמיד רבינו ישראל די קוריאל מגורי האר"י ז"ל, (וארשא תרמ"ג) [והובאו דבריו בספר "שערי אהרן" לרב אהרן ישע"י רוטר (בני ברק תשמ"ח) ובספר "שירת דוד" (לרבי אהרן דוד גולדברג, ישיבת טלז - וויקליף, אוהיו תשנ"א) במדבר ד, יא-יב. יש להעיר שבספר "שירת דוד" כתוב כן בשם "הש"ג", אבל זו טעות סופר, וצ"ל: "הש"ך" - כך כתב לי הרב בעל "שירת דוד"]].

¹⁵ עיין בספר "מנהגי ישראל" חלק חמישי (לפרופסור דניאל שפרבר, הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים, תשנ"ה), עמודים סה-עב.

ששטחו היה קטן, וגם לא היה ניתן לתלות עליו את כלי השרת שלו - היו כליו נפרדים ממנו.

3. הסבר ה"תכלת מרדכי" להפרדה בין מזבח הקטרת לכליו

ה"תכלת מרדכי" על פירוש הרמב"ן על התורה¹⁶ כתב (במדבר ד, י): "יען כי מזבח הזהב היה נישא בשני בדים על הקרנות, כמו שכתב בן הרמב"ם¹⁷, והמזבח היה מתנועע, על כן לא נתנו עליו הכלים, רק על המוט".
נראה שכוונתו היא שלכל שאר הכלים היו ארבע טבעות שבהן היו הבדים מונחים, וממילא נשיאת שאר הכלים היתה יציבה יותר. מה שאין כן מזבח הזהב, שהיו לו רק שתי טבעות¹⁸, לא היתה נשיאתו יציבה כל כך, ולכן אם היו מונחים עליו כלי השרת שלו, הם היו עלולים ליפול.

4. הסבר ה"אזנים לתורה" להפרדה בין מזבח הקטרת לכליו

בספר "אזנים לתורה" (במדבר ד, יב)¹⁹ כתב: "הנה כלי השולחן מונחים עליו בשעת המסעות בהפסק בגד תכלת בין השולחן ובין הכלים... ובמנורה גם כן כליה נצררים עימה בלי שום הפסק... ורק במזבח הזהב עשו שתי חבילות: אחת למזבח והשניה לכליו, לכף ומחתה!
ויש לומר שהכלים האלה משמשים לפעמים 'מזבח מקטר קטרת' בפני עצמם, מחוץ למזבח הזהב, והיינו ביום הכפורים, שמקטירים בהם את הקטרת לפני ולפנים, וזהו שנאמר כאן: 'אשר ישרתו בס בקדש', ולפיכך ראויים הם לחבילה מיוחדת. ולא עוד אלא אם נעקר מזבח הפנימי מקטירין קטרת במקומו (זבחים נט

¹⁶ לרב מרדכי גימפל יפה, הוצאת לוי אפשטיין ירושלים, תשי"ד.

¹⁷ לא מצאתי כן בשם הרמב"ם, אבל בחוברת "תבנית המשכן וכליו" (לרב שלום דובער שטינברג) עמוד 87 כתב כן בשם ר' אברהם בן הרמב"ם [ואולי צריך לגרוס בדברי ה"תכלת מרדכי": "כמו שכתב בן הרמב"ם" במקום "כמו שכתב בן הרמב"ם", אבל זה דחוק, ועוד שפירושו של רבי אברהם בן הרמב"ם על התורה, ששם כתב הסבר זה, תורגם רק בשנת תשי"ח, ואילו פירוש "תכלת מרדכי" נדפס בשנת תשי"ד].

¹⁸ עיין בספר "מעשה חושב" לרב עמנואל חי ריקי (ויניציא תע"ו) שיצא לאור במהדורת הרב שאול שפר בסדרה "עניני המשכן והמקדש" בספר "המשכן וכליו" עמודים 110, 113, 114 וכן בחוברת "תבנית המשכן וכליו" לרב שלום דובער שטינברג (הוצאת מכון "תורת חיים" ירושלים תנש"א) עמוד 87.

¹⁹ לרב זלמן סורוצקין, ירושלים, תשי"ט.

ע"ב ורמב"ם פ"ג מהלכות תמידין ומוספין ה"ב), והיינו על המחיתה... וממילא נחשבים הכלים כמזבח בפני עצמו, ולפיכך עשו להם חבילה מיוחדת²⁰.

5. הסבר הנצי"ב לשוני בין הכלים השונים

הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" ביאר את הסיבה לשוני בין הכיסויים של כלי השרת השונים על פי מה שאמרה הגמרא במסכת יומא (עב ע"ב) שזר השולחן רומז לכתר מלכות, וזר מזבח הקטרת רומז לכתר הכהונה, ועל פי מה שביאר הנצי"ב (שמות כז, כ וויקרא כד, ב-ד) שהמנורה רומזת לפלפולה של תורה:

"ונתנו עליו - היו כלי השולחן מונחים על השולחן [ומכוסים] בבגד תולעת שני, והשולחן לבדו [מכוסה] בבגד תכלת, מפסיק בין השולחן ובין כליו, ולא כמו כלי המנורה, משום דשולחן בא למלכות, כמו שכתבתי, ואין מלך בלי ראשי העם סביביו, אבל מכל מקום הוא מופשט מהם ומוראו עליהם, מבלי שיהא רגיל עימהם כל כך. גם אופני נשיאות הראש שלהם משונים, דהמלך הוא מושגח פרטי ממקור עליון ברוך הוא, משום הכי הונח בכסוי תכלת. מה שאין כן סנקליטין [י-ועצים] שלו, תלוי בדעת המלך, ואין להם השגחה פרטית יותר משאר בני אדם. משום הכי פרוש עליהם בגד תולעת שני".

"ולקחו בגד תכלת - הקדים במנורה לקיחת הבגד קודם שהזכיר את המנורה, ולא ככל כלי שרת שבפרשה, ללמדנו דכוח פלפולה של תורה בעיא סייעתא דשמיא לעמלים בה עוד קודם שהגיעו להיות תלמידי חכמים, שיהיו יכולים להגיע לבסוף לכבודה".

"וכסו את מנרת המאור ואת נרתיה - ללמדנו שהרב עם התלמידים מוכרח להיות בצוותא אחת, והיו עיניהם רואות את מוריהם ומשמשים אותו, וכולם מושגחים בפרטות, כמו הרב כן התלמידים, ומשום הכי היו הכל בבגד תכלת אחד".

"ועל מזבח הזהב וגו' - כבר ביארנו שהוא כנגד כהונה גדולה, ובאשר אין מוכרח לכהן גדול שיהא כהנים הדיוטים סביביו, משום הכי הונח מזבח הזהב בפני עצמו בתכלת ובעור תחש".

"ולקחו וגו' - נגד כהנים הדיוטים, וגם המה משרתי עליון המה, ומושגחים בפרטות, ומשום הכי גם המה נתכסו בבגד תכלת מלמטה²¹".

²⁰ כעין זה כתב גם בספר "תכלת מרדכי" על הרמב"ן על התורה (הני"ל בהערה 16) במדבר ד, י ושם דייק שעל כלי המנורה נאמר: "אשר ישרתו לה בהם", בדומה לכך נאמר על כלי מזבח העולה: "אשר ישרתו עליו בהם", ואילו על כלי מזבח הזהב נאמר: "אשר ישרתו בהם". כעין זה כתב גם בפירושו "תפארת ציון" על המדרש רבה (הנזכר לעיל בהערה 8) במדבר רבה ד, יז, ובקיצור בספר "שירת דוד" על התורה במדבר ד, יא-יב.

סיכום

- א. כל הכלים כוסו בעור תחש, כדי להגן מפני הגשם והאבק.
- ב. התורה משתמשת בביטויים שונים ביחס לעור התחש, בהתאם לצורתם של הכלים.
- ג. כל הכלים הפנימיים כוסו בבגד תכלת למעלתם, שהתכלת רומזת לכסא הכבוד.
- ד. התורה משתמשת בביטויים שונים ביחס לבגד התכלת, בהתאם לצורתם של הכלים.
- ה. מזבח העולה כוסה דווקא בבגד ארגמן, כדי לרמוז לדם שנזרק עליו ומכפר על ישראל.
- ו. ארון הברית כוסה בשלושה כסויים - גם הפרוכת בנוסף לעור התחש ולבגד התכלת, כיון שהפרכת מכסה את הארון גם בזמן שהוא מונח במשכן.
- ז. עודד שהפרכת עצמה היא כמו כלי פנימי, ולכן גם היא צריכה שני כסויים: עור תחש ובגד תכלת.
- ח. בארון הברית היה בגד התכלת מעל לעור התחש, למעלתו של הארון, שיהיה נראה עליו בגד התכלת שהוא בגד נכבד, וכעצם השמים לטוהר.
- ט. שולחן הפנים כוסה בשלושה כסויים - גם בגד תולעת שני בנוסף לעור התחש ולבגד התכלת, למעלת המלכות שנרמזת בשולחן.
- י. צורת כיסוי כלי השרת של כלי המשכן השונים היתה שונה בהתאם לצורתם של הכלים וביחס למעלתם של כלי השרת, ולדברים שעליהם הם רומזים.

סיום: דברי המדרש רבה על כסויי הכלים

במדרש רבה כאן (ד, יג-טו) נאמרו רמזים נפלאים על הכלים והכסויים שלהם: **א. "חביב מעשה הארון ככסא הכבוד של מעלה... ואף בשעה שהיו נוסעים לא היו פורסים עליו לא בגד ארגמן, ולא בגד תולעת שני, אלא בגד כליל תכלת. למה? שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, ...ללמדך שהארון היה דומה לכסא הכבוד. ולכך נאמר בו: 'כליל תכלת', שכולו היה דומה לו. ולפי שהארון דומה לו, לכך היה הבגד תכלת מלמעלה, פניו כנגד הרקיע הדומה**

²¹ בספר "תולדות יצחק" על התורה (לרבי יצחק קארו, דודו של ה"בית יוסף") כתב רמזים למספר הכסויים שהיה לכלי המשכן, אבל הוא לא התייחס לכסויי המזבח החיצון. כמו כן יש להעיר שהוא התייחס רק למספר הכסויים, אך לא לשוני שביניהם, לא לשוני שבלשונותיהם, ולא ליחס שבין כיסוי הכלים לכלי השרת שלהם.

גם ה"ערוך לנר" על מסכת מכות (כד, ע"א ד"ה "על אחת כמה וכמה") כתב רמזים שונים שנרמזים במספר הכסויים של כל אחד מהכלים, אך גם הוא התייחס רק למספר הכסויים, אך לא לשוני שביניהם, לא לשוני שבלשונותיהם, ולא ליחס שבין כיסוי הכלים לכלי השרת שלהם.

לו, מה שאין אתה מוצא בשאר הכלים... ועוד בארון נאמר בו: 'כליל תכלת', מה שלא נאמר בכולם 'כליל תכלת'. למה? שהוא חשוב מכל כלי המשכן²².

רבי שמעון אומר: שלשה כתרים הם: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן. מעשה הארון כנגד בעלי תורה, שהם ספונים, שלכך כתב: 'מלמעלה', שכל הזוכה לתורה כאילו זוכה למלכות וכהונה, וכן הוא אומר: 'בי מלכים ימלוכו' וגוי' (משלי ח, טו)."

ב. "מעשה השולחן כנגד מלכות בית דוד, שהשולחן מכסים בתכלת, כנגד דוד שהיה צדיק²³, וכתר לו הקב"ה ברית מלכות, לו ולבניו. ולכך הפריש כליו ממנו וכיסם בתולעת שני, שעל ידי חטא בניו נחלקה המלכות²⁴. ולכך היה הוא וכליו בכסוי אחד, שבסוף מלכות חוזרת להם כבתחילה". בכך הסביר המדרש מדוע השולחן וכליו כוסו ביחד, אך הופרדו זה מזה בבגד תכלת.

ג. "במנורה לא היה מפריש בינה לכליה". המדרש רק ציין שהמנורה לא היה מופרדת מכליה, אך לא ביאר מדוע, ומפרישי המדרש ביארו זאת.

כתב המהרז"ו: "במנורה לא היה מפריש כמו שהפריש אצל השולחן לרמז על הפסק מלכות בית דוד, אך המנורה רומזת על תורה אור, שאין לה הפסק, כמו שנאמר: 'לא ימושו מפיד ומפי זרעך' (ישעיהו נט, כא)²⁵.

הסבר אחר כתב ה"תפארת ציון": "הטעם הוא שהמנורה רומזת על לעתיד לבוא, כמו שאמרו בויקרא רבה (סוף פרשה ל"א): 'בזכות 'להעלות נר תמיד' אתם זוכים להקביל פני נרו של משיח', לכן לא הפריש כליה ממנה, להורות דלעתיד לבוא ישיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, כמו שנאמר: 'והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם' (מלאכי ג, כד)".

יהי רצון שנזכה לראות בקרוב בביאת משיח צדקנו ובבנין בית המקדש במהרה בימינו.

²² עיין במאמר "מהי תכלית המשכן ומהו הכלי העיקרי במשכן?" בספרי "הדר התורה" שמות, בפרשת תרומה.

²³ עין במדרש המובא לעיל על התכלת שרומזת לשכינה.

²⁴ עיין במהרז"ו שם שכתב שתולעת שני רומזת לחטא, כמו שנאמר: "אם יהיו חטאיכם כשנים - כשלג ילבינו, אם יאדימו כתולע - כצמר יהיו" (ישעיהו א, יח). ועיין ב"ידי משה" שם שכתב: "לפי שנחלקה המלכות מבניו - לכך היה הפסק בין הכלים ובין השולחן".

²⁵ גם הארון וגם המנורה רומזים לתורה. על היחס המדויק ביניהם עיין ב"העמק דבר" לנצי"ב בראש פרשת תצוה.